

رقابتهای منطقه‌ای ایران و عربستان و موازنه نیروها در خاورمیانه

مرتضی شجاع

می‌نماید چارچوبی تحلیلی از چگونگی روابط دو کشور به‌دست داده شود.

پیشگفتار:

روابط ایران و عربستان پس از انقلاب اسلامی هر چند شاهد همکاری‌هایی در برخی از بخشها (از جمله اقتصادی) بوده ولی رقابتهای گسترده‌ای نیز میان آنها جریان داشته است. این دو کشور مهمترین بازیگران در حوزه خلیج فارس به‌شمار می‌آیند و از اثرگذارترین کشورهای منطقه‌اند. به باور برخی از پژوهشگران در زمینه‌های استراتژیک و امنیتی، ایران یک قدرت منطقه‌ای است و از سوی دیگر عربستان نیز می‌کوشد با گسترش نفوذ منطقه‌ای خود به رویارویی با برتری منطقه‌ای ایران بپردازد. البته این استراتژی از سوی غرب بویژه ایالات متحده پشتیبانی می‌شود. این پشتیبانی در چارچوب استراتژی «ایجاد هم‌مونی از راه موازنه منطقه‌ای رقیبان» انجام می‌شود و چنین است که ریاض از حمایت‌های کاخ سفید در برابر نفوذ منطقه‌ای ایران برخوردار است. در آغاز سده بیست و یکم، دگرگونی‌های مهمی در خاورمیانه پدید آمده که زمینه‌های افزایش قدرت منطقه‌ای ایران و شیعیان را در منطقه فراهم آورده است؛ دگرگونی‌هایی که مایه نگرانی ریاض شده و سرانجام عربستان را به واکنش واداشته است. در این پژوهش به رقابتهای عربستان با ایران که در پی دگرگونی‌های اخیر رنگ تازه‌ای گرفته است، می‌پردازیم. ولی پیش از آن لازم

چارچوب تحلیلی:

بسیاری از پژوهشگران در زمینه روابط بین‌الملل، روابط کشورهای خاورمیانه را بر پایه الگوی رئالیستی بررسی می‌کنند. برای نمونه، جوزف نای، (Joseph Nye) استاد و رئیس دانشکده حکومت در دانشگاه هاروارد بر این باور است که روابط میان کشورهای جهان تنها از یک الگوی ویژه پیروی نمی‌کند؛ از یک سو روابط کشورهای غربی (مانند آمریکا و کانادا یا آلمان و فرانسه) با الگوی لیبرالیستی (وابستگی متقابل) نزدیکی بیشتری دارد و از سوی دیگر روابط کشورهای خاورمیانه به الگوی رئالیستی (موازنه نیروها) نزدیکتر است. او در این راستا بر روابط اسرائیل و سوریه انگشت گذاشته است. (Nye, 188-189: 2000 استیون اسپیگل (Steven Spiegel) نیز در تحلیل چرایی پا نگرفتن ساختارهای امنیتی در منطقه خاورمیانه بر آن است که چنین وضعی برآیند فضای رئالیستی چیره بر روابط کشورهای منطقه است. او برای نمونه به سیاستهای جمال عبدالناصر برای رسیدن به برتری در خاورمیانه با تضعیف سوریه و اردن و واکنشهای این دو کشور در رویارویی با طرحهای او برای سنجش الگوی تحلیلی موردنظر پرداخته است. (Spiegel,

باز می‌گردد. با توجه به تفاوت آموزه‌ها در وهابیت و تشیع، ایران و عربستان خواه‌ناخواه در برابر هم قرار می‌گیرند. محدودیت‌های این پژوهش اجازه‌ی پرداختن به جزئیات را نمی‌دهد، با وجود این می‌کوشیم به گونه‌ی کوتاه برخی از تفاوت‌های این دو اندیشه را بررسی کنیم. خاستگاه وهابیت آرای چند تن از علمای حنبلی مذهب است: ابومحمد برهاری (سده چهارم)، عبدالله بن محمد عکبری (سده چهارم)، ابن تیمیه (سده هشتم) و شاگرد وی ابن قیم جوزیه و... البته محمد عبدالوهاب، بنیانگذار وهابیت بیش از همه از آرای ابن تیمیه اثر پذیرفته است. (فقیهی، ۱۳۶۶: ۷-۱۶) از مهمترین کتابهای ابن تیمیه «منهاج السنه النبوه» است که در واقع رده‌ی‌ای است بر کتاب «منهاج الکرامه فی معرفه الامامه» ابن مطهر (علامه حلی. قادری، ۱۳۸۰: ۵-۱۰۴) افزون بر این، وهابیان خود، مذهب وهابی را مذهبی تازه نمی‌دانند، بلکه می‌گویند این مذهب سلف صالح است و از این رو خود را سلفی می‌خوانند. (فقیهی، ۱۳۶۶: ۱۷)

سلفی‌ها با زیارت قبور مخالفند و ارادت شیعیان به امامان را در قالب زیارت آرمگاههای ایشان بر نمی‌تابند. سید محمود شکر الؤسی، از علمای مذهب وهابی ادعا می‌کند: هر کس زیارت رافضیان (عنوانی که برای شیعیان جعل کرده‌اند) را... ببیند، درمی‌یابد که ایشان از گمراه‌ترین مردمانند و در بالاترین درجه کفر و شرک قرار دارند! (فقیهی، همان: ۱۳۷) البته این ادعا از سوی آنها دستاویزی برای حمله به نقاط دیگر سرزمین عربستان و

(2004 به همین سان، زیو مائوز (Zeev Maoz)، با اینکه باور دارد عناصری از هر سه رویکرد رئالیستی، لیبرالیستی و تجدیدنظر خواهانه در روابط میان کشورهای خاورمیانه دیده می‌شود، رویکرد رئالیستی را بیش از دو مورد دیگر در خور تحلیل می‌بیند. (Maoz, 2004) چنین می‌نماید که خاورمیانه منطقه مناسبی برای تحلیل تئورهای سنتی و بدینانه در زمینه روابط بین الملل است.

ایران و عربستان دو کشور مهم در خاورمیانه شمرده می‌شوند. این دو رقابت‌هایی در سطح منطقه‌ای دارند که می‌توان آنها را در دو بُعد بررسی کرد. یکی از آنها استراتژیهای برجسته در سیاست خارجی آنها است. هر چند ایران در سیاست خارجی از استراتژی اتکاء به خود پیروی می‌کند و به پتانسیل کشورهای منطقه توجه دارد، ولی عربستان در سراسر تاریخ خود (جز در دوره‌ای کوتاه) روابطی نزدیک با غرب (نخست با انگلستان و سپس با ایالات متحده) داشته است و روشن تر بگویم سیاست خارجی آن کشور در چارچوب همپیمانی و همسویی با غرب جای می‌گیرد. شاید بهترین نمونه را بتوان اقدام ریاض در تنبیه کشورهای عراق به کویت استقبال کردند (بوید، ۱۳۸۰: ۷-۱۹۶) و حضور نظامی آمریکا در عربستان دانست. ولی بُعد دیگر این رقابت به تلاش دو کشور برای ام القرا شناخته شدن در جهان اسلام بازمی‌گردد. در این راه، تهران و ریاض هزینه‌های چشمگیری برای پشتیبانی از ملتها، جنبشها و دولتهای اسلامی پرداخته‌اند. بر این پایه، در بررسی روابط میان کشورهای منطقه (به گونه کلی) و روابط ایران و عربستان (به گونه خاص) باید جایگاه وفاداریهای ایدئولوژیک، مذهبی و فرقه‌ای را به درستی شناخت.

از دید ایدئولوژیک و گفتمان قدرت و مشروعیت سیاسی، ایران و عربستان در برابر هم قرار دارند. حکومت ایران بر آموزه‌های دو تن از برجسته‌ترین علمای شیعی (امام خمینی (ره) که نظریه ولایت فقیه را مطرح کردند و شهید محمد باقر صدر که نظریه جمهوری اسلامی را معرفی کرد) پی‌ریزی شده است ولی بنیاد حکومت عربستان به اتحاد محمد بن سعود و محمد بن عبدالوهاب

○ در آغاز سده بیست و یکم، دگرگونیهای مهمی در خاورمیانه پدید آمده که زمینه‌های افزایش قدرت منطقه‌ای ایران و شیعیان را در منطقه فراهم آورده است؛ دگرگونیهایی که مایه نگرانی ریاض شده و سرانجام عربستان را به واکنش واداشته است.

سپتامبر به او و گروه او نسبت داده شده بود. مخالفت کرد، آمریکا برای حمله به افغانستان و یافتن و محاکمه کردن بن لادن مصمم شد. یورش به افغانستان در ساعت بیست و یک به وقت محلی در هفتم اکتبر ۲۰۰۱، با حمله هوای ماهای آمریکایی و انگلیسی به مراکز و اهداف مورد نظر که در برگیرنده تأسیسات و ابزارهای نظامی طالبان بود، آغاز شد. کابل در دوازدهم نوامبر به دست نیروهای آمریکایی افتاد. واپسین ایستادگی‌ها نیز در قلعه تورابورا (در ولایت قندوز) در ۲۵ و ۲۶ نوامبر در هم شکسته شد و افغانستان یکسره از دست طالبان بیرون شد.

(Wikipedia [A], 2006)

اشغال افغانستان و سرنگونی طالبان شکست بزرگی برای سیاست منطقه‌ای ریاض شمرده شد و به معنی بر باد رفتن هزینه‌های هنگفتی بود که ریاض برای طالبان پرداخته بود. طالبان بیشتر با پشتیبانی عربستان (و نیز امارات عربی متحده و پاکستان) پا گرفتند و قدرت یافتند. پشتیبانی ریاض از طالبان گسترده بود. طالبان، بیشتر نیروهای خود را از مدارسی تأمین می‌کردند که از سعودیها کمکهای مالی چشمگیر دریافت می‌کردند. عربستان گذشته از نقشی برجسته که در تأمین هزینه‌های جنگ و خرید جنگ افزار برای طالبان داشت از آنان حمایت سیاسی نیز می‌کرد. آنچنان که پس از اشغال نخست مزار شریف در مه ۱۹۹۷ ریاض دولت طالبان را دولت قانونی افغانستان شناخت. انگیزه پشتیبانی عربستان از طالبان را می‌توان در دو مورد خلاصه کرد: نخست اینکه عربستان خود را ام‌القرای جهان اسلام می‌شمارد و کمک به مسلمانان را گونه‌ای وظیفه برای خود در نظر می‌گیرد. . . . انگیزه دوم رقابت با نفوذ منطقه‌ای ایران در افغانستان و بدین سان منزوی ساختن ایران در افغانستان و

آسیای مرکزی بوده است. (احمدی، ۱۳۷۷: ۳۲)

هنوز چند ماه از اشغال افغانستان نگذشته بود که بوش در یک سخنرانی در اکتبر ۲۰۰۲ حکومت صدام حسین را به باد حمله گرفت و گفت که عراق خطری برای صلح جهانی است و این خطر از پیشینه تجاوزهای صدام حسین، تلاش او برای دستیابی به جنگ افزارهای نابودی

○ اشغال افغانستان و سرنگونی طالبان
شکست بزرگی برای سیاست منطقه‌ای ریاض شمرده شد و به معنی بر باد رفتن هزینه‌های هنگفتی بود که ریاض برای طالبان پرداخته بود. طالبان بیشتر با پشتیبانی عربستان (و نیز امارات عربی متحده و پاکستان) پا گرفتند و قدرت یافتند. پشتیبانی ریاض از طالبان گسترده بود. طالبان، بیشتر نیروهای خود را از مدارسی تأمین می‌کردند که از سعودیها کمکهای مالی چشمگیر دریافت می‌کردند. عربستان گذشته از نقشی برجسته که در تأمین هزینه‌های جنگ و خرید جنگ افزار برای طالبان داشت از آنان حمایت سیاسی نیز می‌کرد.

سلطه بر آن بوده است. افزون بر این، سلفی‌ها با تأکید بر سنت پیامبر (ص)، تشیع (شعائری و کلامی و...) را گونه‌ای بدعت دینی به شمار می‌آورند. (قادری، ۱۳۸۰: ۱۰۵) از این دید، حکومت‌های ایران و عربستان که بر پایه آیینهای شیعی و سلفی (وهابیت) شکل گرفته‌اند، رقیبان ایدئولوژیک یکدیگر شمرده می‌شوند. با این زمینه، به بررسی چگونگی افزایش قدرت منطقه‌ای ایران و واکنش‌های عربستان می‌پردازیم.

افزایش قدرت منطقه‌ای ایران:

یورش آمریکا به افغانستان (۲۰۰۱) و عراق (۲۰۰۳) و برکناری حکومت‌های طالبان و بعثی دو اقدام جسورانه استراتژیک شمرده می‌شود که زمینه‌زرفتر شدن نفوذ استراتژیک ایران در آسیای مرکزی و خاورمیانه را فراهم آورد. هنگامی که ملا محمد عمر، رهبر طالبان با تحویل دادن اسامه بن لادن، سرکرده القاعده - که حملات یازده

بزرگ» مطرح کرد. این طرح دارای سه اولویت است: گسترش دموکراسی و حکومت خوب، ساخت جامعه‌ای فرهیخته و گسترش فرصت‌های اقتصادی. (برای آگاهی بیشتر ن: Al-Hayat, 2004). بر پایه اولویت نخست، دولتهای سنی و اقتدارگرای خاورمیانه مجاب شدند که انتخاباتی آزاد با شرکت گروههای مشارکت خواه (و از جمله شیعیان) برگزار کنند. شیعیان در کشورهایی که اکثریت داشتند توانستند بیشترین آراء را به دست آورند و این گونه انتخابات از دید ریاض می‌تواند زمینه را برای نفوذ بیشتر ایران یا حتی پا گرفتن نظامهای حکومتی مانند حکومت ایران فراهم آورد.

در عراق احزاب و گروههای شیعی که در چارچوب «ائتلاف عراق متحد» گرد آمدند، توانستند در انتخابات بیشترین آراء را به دست آورند. این ائتلاف دربرگیرنده گروههای شیعی مبارز در دوران رژیم بعثی است که مهمترین آنها «گروه اسلامی الدعوه» و «شورای عالی مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق» هستند. همچنین باید از «کنگره ملی عراق» به رهبری چلبی شیعه - تاپیش

○ در سایه رقابتهای ایدئولوژیک میان ایران و عربستان و نگرانی ریاض از گسترش اندیشه‌های انقلابی ایدئولوژی شیعی در سرزمینهای جنوب خلیج فارس و چند رویداد پس از انقلاب اسلامی ایران در منطقه، ریاض در جریان جنگ تحمیلی کمکهای بسیار به عراق کرد و منابع مالی گسترده‌ای در اختیار بغداد گذاشت. حتی در چارچوب اوپک بارها به گونه‌ای رفتار کرد که ایران زیر فشار قرار گیرد. از دید ریاض، صدام حسین کسی بود که می‌توانست در برابر آنچه خطر ایران انقلابی شمرده می‌شد، بایستد.

گروهی و موشکهای بالستیک و سرانجام پشتیبانی اش از گروههای تروریستی (از جمله القاعده) برمی‌خیزد. حمله به عراق در ۲۰ مارس ۲۰۰۳ آغاز شد و سرانجام آمریکا و همپیمانانش (۴۶ کشور) در ۹ آوریل بغداد را گرفتند. . . . صدام حسین نیز در سیزدهم دسامبر دستگیر شد. (wikipedia [B], 2006)

در سایه رقابتهای ایدئولوژیک میان ایران و عربستان و نگرانی ریاض از گسترش اندیشه‌های انقلابی ایدئولوژی شیعی در سرزمینهای جنوب خلیج فارس و چند رویداد پس از انقلاب اسلامی ایران در منطقه، ریاض در جریان جنگ تحمیلی کمکهای بسیار به عراق کرد و منابع مالی گسترده‌ای در اختیار بغداد گذاشت. حتی در چارچوب اوپک بارها به گونه‌ای رفتار کرد که ایران زیر فشار قرار گیرد. از دید ریاض، صدام حسین کسی بود که می‌توانست در برابر آنچه خطر ایران انقلابی شمرده می‌شد، بایستد.

عراق تاپیش از اشغال، دشمن ایدئولوژیک ایران نیز شمرده می‌شد، زیرا ایدئولوژی سکولار بعثی با جمهوری اسلامی همخوانی نداشت. از دیدگاه ریاض، دولت عراق که یکی از نیرومندترین ارتشهای عربی را داشت، مانع بزرگی برای آنچه ترویج ایدئولوژی انقلابی شیعیان قلمداد می‌شد، به‌شمار می‌آمد. شکست و سرنگونی طالبان و رژیم بعثی عراق که به معنای زدوده شدن دو دشمن استراتژیک و ایدئولوژیک ایران از نقشه سیاسی منطقه بود، از نگرانیهای امنیتی ایران کاست و در برابر به نگرانی ریاض که رقابت آن با ایران برای بازی کردن نقش برادر بزرگ کشورهای اسلامی روشن بود، دامن زد.

آمریکا، پس از اینکه عراق را یکسره زیر کنترل خود در آورد، یک رشته دگرگونیهای درونی در منطقه پدید آورد که سرانجام زمینه‌ساز افزایش قدرت منطقه‌ای ایران شد و بر نگرانیهای ریاض افزود. پس از اشغال عراق، واشنگتن بر آن شد که ژئوپلیتیک خاورمیانه را همخوان با منافع خود و همپیمان استراتژیکش - اسرائیل - دگرگون کند و بر این پایه یک رشته بر نامه را در چارچوب «طرح خاورمیانه

صحنه سیاسی بکشانند. با توجه به پیوند نزدیک میان دین و باورهای مذهبی از یک سو و سیاست و قدرت از سوی دیگر در منطقه خاورمیانه، این پدیده سبب افزایش اثرگذاری ایران - که به برداشت «الیویه روی»، همگان آنرا پدرخوانده شیعیان جهان می دانند (به نقل از نصری مشگینی، ۱۳۷۷: ۲۱) - شده و نگرانیهایی در ریاض پدید آورده است.

رویداد برجسته دیگر در این زمینه، پیروزی حزب ا... در جنگ سی و سه روزه تابستان ۲۰۰۶ بود. اسرائیل این جنگ را با هدف از میان برداشتن حزب ا... به راه انداخت، ولی در میان شگفتی کارشناسان مسائل خاورمیانه، تل آویو در دستیابی به هدفهایش ناکام ماند و به مواضع خود بازگشت. ریاض که از افزایش نیروی شیعیان در منطقه بیمناک است امیدوار بود که با شکست حزب ا... از قدرت باصطلاح هلال شیعی کاسته شود. کارگزاران عربستان (وهمتایان مصری و اردنی شان) اقدام حزب ا... را [در بودن دو سرباز اسرائیلی، که تل آویو

○ ریاض که از افزایش نیروی شیعیان در منطقه بیمناک است امیدوار بود که با شکست حزب ا... از قدرت باصطلاح هلال شیعی کاسته شود. کارگزاران عربستان (وهمتایان مصری و اردنی شان) اقدام حزب ا... را [در بودن دو سرباز اسرائیلی، که تل آویو آنرا دستاویز جنگ قرار داد] ماجراجویی می دانستند تا به ادعای وزیر خارجه قطر پوششی عربی برای حمله اسرائیل فراهم آورند. شگفت انگیزتر از همه، سخنان مفتی اعظم عربستان بود که نیایش برای پیروزی رزمندگان شیعی را حرام شمرد، چه رسد به کمک به آنها.

از ترك ائتلاف - و حسین شهرستانی از دیگر اعضای ائتلاف یاد کرد. این ائتلاف در انتخابات ژانویه ۲۰۰۵ برای تعیین اعضای مجمع ملی عراق توانست ۴۸/۱ درصد آرا را به دست آورد و ۱۴۰ کرسی از ۲۵۷ کرسی مجمع را از آن خود کند. (wikipedia [A], 2007) این ائتلاف در انتخابات مجلس قانونگذاری عراق که در ۱۵ دسامبر برگزار شده بود، ۴۱/۲ درصد آرا را به دست آورده و ۱۲۸ کرسی مجلس را در اختیار گرفته بود. در این انتخابات «اتحاد میهن پرستان دموکراتیک کردستان» عراق با ۲۱/۷ درصد آراء و «جبهه وفاق عراق» (سنی مذهب) ۱۵/۱ درصد آراء را به دست آوردند. ابراهیم جعفری از اعضای ائتلاف عراق متحد مأمور تشکیل کابینه شد (wikipedia [B], 2007) و بدین سان نخستین دولت شیعی عربی پا گرفت.

روابط نزدیک دولتمردان ایران و روحانیون شیعی در عراق فضای مساعدی برای تعامل تهران و بغداد پدید آورده، ولی به پندار کارگزاران عربستان چنین وضعی می تواند زمینه ساز دخالت ایران در امور عراق باشد. آنان بارها نگرانی خود را از تقویت پیوندها میان ج.ا. ایران و شیعیان عراق ابراز داشته اند. (Murphy, 2007) برای نمونه، شاهزاده ترکی فیصل، سفیر پیشین عربستان در واشنگتن، به روشنی گفته است که کشورش نگران دخالت ایران برای برپایی حکومتی مانند حکومت ایران در عراق است. (faxnews, 2005)

از دید یکی از اعضای شورای روابط خارجی آمریکا و از مشاوران جرج بوش، سهم خواهی مردم عراق، شیعیان در دیگر کشورهای منطقه را نیز ترغیب کرد که سهم خود را از قدرت سیاسی بخواهند (نصر: ۱۳۸۵) و به همین سان انتخابات در بحرین که در ۲۵ نوامبر ۲۰۰۶ برگزار شد، با پیروزی گروههای شیعی به پایان رسید. در آن انتخابات پارلمانی حزب اسلامگرای شیعی الوفاق توانست ۱۷ کرسی از ۴۰ کرسی پارلمان را به دست آورد. (wikipedia [C], 2007)

چنین زمینه ای که واشنگتن در پوشش گسترش دموکراسی فراهم آورد، به شیعیان فرصت داد تا خود را به

○ عربستان - برعکس ایران - از جریان توزیع قدرت در پی اشغال افغانستان و عراق و رویدادهای پس از آن، سودی نبرده است. به سخن دیگر، این کشور را می توان از بازندگان در این دگرگونیها به شمار آورد. از همین رو، برخی کسان ریاض را سرزنش کردند. خلیل الدخیل، استاد جامعه شناسی دانشگاه سعود ریاض گفته است سعودیها با پیروی از آمریکا که هیچ طرحی نداشته، گرفتار اشتباه بزرگی شده اند. اگر زودتر دخالت می کردند، می توانستند دشواریهای سیاسی خود را از میان بردارند.

اعراب سنی بیش از پیش افزود و ریاض این موارد را با دلواپسی پیگیری می کرد. در پی نگرانیهایی که در قاهره و امان نیز بروز کرده بود، عربستان و مصر واردن يك مثلث سنی عربی در سطح دیپلماتیک تشکیل دادند تا در برابر باصطلاح «تلاش حزب...» و ایران برای نفوذ بر دیدگاههای مردمانشان» ایستادگی کنند. (Rougier, 2007)

عربستان - برعکس ایران - از جریان توزیع قدرت در پی اشغال افغانستان و عراق و رویدادهای پس از آن، سودی نبرده است. به سخن دیگر، این کشور را می توان از بازندگان در این دگرگونیها به شمار آورد. از همین رو، برخی کسان ریاض را سرزنش کردند. خلیل الدخیل، استاد جامعه شناسی دانشگاه سعود ریاض گفته است سعودیها با پیروی از آمریکا که هیچ طرحی نداشته، گرفتار اشتباه بزرگی شده اند. اگر زودتر دخالت می کردند، می توانستند دشواریهای سیاسی خود را از میان بردارند. (بازتاب [الف]، ۱۳۸۵) به هر رو، بحران سیاسی لبنان به پذیرش نقشی پویا از سوی ریاض در دگرگونیهای خاورمیانه انجامید.

آنها دستاویز جنگ قرار داد [ماجراجویی می دانستند تا به ادعای وزیر خارجه قطر پوششی عربی برای حمله اسرائیل فراهم آورند. شگفت انگیزتر از همه، سخنان مفتی اعظم عربستان بود که نیایش برای پیروزی رزمندگان شیعی را حرام شمرد، چه رسد به کمک به آنها. بر همین پایه بود که نخست وزیر اسرائیل با سر بلندی گفت که دولتهای عربی از موضع اسرائیل [در جنگ] پشتیبانی می کنند. (ساجدی، ۱۳۸۵) این وضع تا کشته شدن شصت تن از اهالی روستای قانا که بیشتر از زنان و کودکان بودند (در ۳۰ ژوئیه)، ادامه داشت تا اینکه زیر فشار افکار داخلی، مواضع دولتهای عربی و از جمله دولت عربستان دستخوش دگرگونیهایی شد. بسیاری از رهبران عرب خود را در وضعی ناراحت میان گرایشهای مردمانشان و پیوندهای استراتژیک خود با واشنگتن می بینند. [در بحران لبنان] در حالی که توده های عرب از حزب... پشتیبانی می کردند، حکومت عربستان به جانبداری از اسرائیل پرداخت. (Cobban, 2007) يك نظر سنجی که به گونه مستقیم و چهره به چهره از ۳۸۵۰ نفر از کشورهای مصر، اردن، لبنان، مراکش، عربستان و امارات عربی متحده انجام شد، نشان داد که ۸۰ درصد اعراب، آمریکا و اسرائیل را دو تهدید بزرگ بیرونی برای امنیت خود به شمار می آورند. در اردن ۹۰ درصد، در مراکش ۸۶ درصد و در عربستان ۸۲ درصد شهروندان نظر خوبی در مورد آمریکا نداشتند. (Finds & Iob, 2007)

ایران را می توان یکی از برندگان در چارچوب دگرگونیهای خاورمیانه در آغاز هزاره سوم دانست؛ اسرائیل نیز از جهاتی از اشغال عراق و کنار زده شدن صدام حسین سود برد. چنین می نماید که عربستان خطر ایران را بیش از خطر اسرائیل می بیند و مواضع عربستان در جنگ سی و سه روزه لبنان این نکته را آشکار ساخت.

نا توانی ارتش اسرائیل در شکست دادن حزب... آن جنبش و ایران را بعنوان مهمترین و اثرگذارترین بازیگران در خاورمیانه معرفی کرد. در پی پیروزی حزب... هزاران شیعی در عراق و بحرین به شادی و پایکوبی پرداختند. چنین شرایطی به اعتبار حزب... و ایران نزد

نیز بر دشواریهای سنیوره افزود. البته تشریح بحران سیاسی لبنان در اینجا مورد نظر نیست، ولی آنچه اهمیت دارد این است که این بحران نمونه روشنی است از کنشها و واکنشهای دولتهای شیعی (ایران و سوریه) و حامیان لبنانی آنها از يك سو و دولتهای سنی و غربی (عربستان، اردن و مصر، ایالات متحده، اسرائیل و دولتهای اروپایی) و هواداران لبنانی آنها از سوی دیگر. (برای آگاهی بیشتر درباره بحران سیاسی لبنان: [D], wikipedia) 2007. سیدحسین نصر... دولت سنیوره را حکومت فلتنمن - سفیر آمریکا در بیروت - نامید (Fisk, 2007) و صدها هزار هوادار خود را - که در پرتو پیروزی بر اسرائیل در جنگ سی و سه روزه بر شمارشان افزوده شده بود - به تظاهراتی گسترده و مسالمت آمیز برضد دولت سنیوره فراخواند و اعلام کرد که این تظاهرات تا سرنگونی کابینه و تشکیل دولت وحدت ملی با شرکت همه گروهها ادامه خواهد داشت. بر این پایه آنچه در لبنان می گذرد، در عربستان و برخی دیگر از کشورهای عربی، ایالات متحده و اسرائیل، نشانه تلاش حزب... و گروههای شیعی لبنانی و حامیان آنها (ایران و سوریه) برای کنار زدن دولت سنی و غربی است.

افزون بر آن، در ماههای گذشته شایعات بی پایه ای در زمینه تلاش ج.ا.ایران برای متمایل ساختن برخی سنیان منطقه به تشیع پراکنده شده که واکنشهای تند سیاستمداران و حتی بازیگران غیر دولتی عربستان را در پی داشته است. همچنین شایعاتی وجود دارد که حزب... لبنان می کوشد شیعه گری را در ناحیه سنی نشین عکار گسترش دهد که البته سیدحسین آن را رد کرده است (اعتماد، ۱۳۸۵، ۴). افزون بر کارگزاران دولتی، برخی بازیگران غیر دولتی عربستان نیز در این زمینه موضع گیری کردند. به نظر می رسد که یکی از مهمترین انگیزه های روحانیون وهابی در موضع گیری برضد شیعیان عراق به این نکته بازمی گردد (برای آگاهی بیشتر: Yasin, 2007) روزنامه «الحیات» نیز در مورد شیعیان در کشورهای عربی باصطلاح هشدار داد و آنان را از فرآورده های انحصاری ایران خواند که نقشی مؤثر در

○ هنگامی که دولت شیعی عراق برپا شد، ریاض حتی يك نامه هم برای دولتمردان تازه عراق نفرستاد... همچنین دولت عربستان اعلام کرد که وام و کمکهای اقتصادی در اختیار دولت عراق نخواهد گذاشت. بدین سان، رفتار غیر دوستانه ریاض با دولت شیعی ابراهیم جعفری از همان آغاز روشن شده بود. از سوی دیگر، ریاض برای اثر گذاری بر دیگر گویهای عراق یا به گفته ای کاهش نفوذ منطقه ای ایران، از گروههای سنی شورشی پشتیبانی کرد.

لبنان از کشورهایی است که بیش از آنکه بر محیط بیرونی اثر گذار باشد، از آن اثر می پذیرد. به سخن دیگر، این کشور بازیگری نفوذ پذیر است. از آن رو که بازیگران بزرگ منطقه ای به دخالت در بحرانهای منطقه گرایش دارند، بررسی کنشها و واکنشها در بحران سیاسی لبنان برای شناخت پویای قدرت در خاور میانه راه گشا است. در این سالها برخی شخصیتهای لبنانی، آمریکایی، اسرائیلی و اروپایی کوشیده اند لبنان از دایره نفوذ سوریه و ایران بیرون رود. بحران سیاسی کنونی لبنان برآمده از چنین گرایشی است. بستریهای این بحران با ترور رفیق حریری، از مخالفان سوریه ساخته شد؛ اتهام ترور او نیز متوجه سوریه است. سرانجام در یکم دسامبر ۲۰۰۶ بحران سیاسی بر جسته شد؛ بحرانی که بین دو جناح پدید آمد: گروه اکثریت در پارلمان به رهبری سعد حریری (اتحاد چهارده مارس) از سنی ها و دروزی ها، و مخالفان آنها یعنی حزب... و جنبش امل شیعی. گروههای مسیحی نیز میان این دو گروه پخش شده اند. مخالفان کمابیش يك سوم کرسیهای کابینه را داشتند و بیرون رفتن شش وزیر شیعی از کابینه سنیوره، دولت او را دچار بحران کرد. ترور جمیل، وزیر صنایع و جای خالی او در کابینه

بدین گونه به ایران [دولت شیعی عراق] هشدار دادند که از سنیهای مخالف دولت عراق پشتیبانی خواهند کرد. (بازتاب [الف]، ۱۳۸۵) در گزارش گروه بیکر-همیلتون از بی میلی عربستان و دیگر کشورهای عربی به جلوگیری از تروریسم در عراق و کمک به ثبات این کشور انتقاد شده است. در این گزارش آمده است که «از يك سو کسانی خاص در عربستان و دیگر کشورهای منطقه به شورشیان در عراق کمک مالی می کنند و از سوی دیگر دولت عربستان تسهیلاتی چون پایگاههای نظامی، حق پرواز در خطوط هوایی برای نیروهای آمریکایی فراهم می آورد و با آنها همکاریهای اطلاعاتی و امنیتی دارد. (Cochran, 2007)

بی گمان یکی از مهمترین مایه های جنگهای فرقه ای در عراق، پشتیبانی دولت و برخی از بازیگران غیردولتی عربستان از ستیزه جویان سنی عراقی است. علمای وهابی بارها از ستیان منطقه خواسته اند برای ستیز با دولت شیعی عراق به کمک سنیهای این کشور بشتابند. (به نقل از: Yasin, 2007) در ۱۰ ژانویه ۲۰۰۷، بوش رئیس جمهوری آمریکا در يك سخنرانی گفت که «هشتاد درصد از کارهای تروریستی در سی کیلومتری

رسیدن به اهداف ایرانیان در انقلاب ۱۹۷۹ دارند (بازتاب [ب]، ۱۳۸۵). از سوی دیگر، کارگزاران ایرانی دولتهای عربی را سرزنش می کنند که در مورد ایران زیاده روی می کنند و در همان حال بر این نکته انگشت می گذارند که دولتهای عربی از سنیهای شورشی و ستیزه جوی عراقی پشتیبانی می کنند. (Chehab, 2007)

واکنشهای عربستان

به افزایش قدرت منطقه ای ایران:

پیش از اینکه به واکنشهای عربستان پردازیم، لازم است به نکته ای توجه شود. چنین می نماید که دستگاه سیاست خارجی عربستان در مورد چگونگی برخورد با باصطلاح خطر ایران، دچار دگرگونیهایی شده است و برکناری ترکی فیصل - سفیر پیشین عربستان در واشنگتن - و گماشته شدن عادل جبیر به جای او را باید در همین راستا نگرین. گفته می شود که درباره چگونگی برخورد با ایران اختلافاتی میان شاهزاده بندر بن سلطان مشاور امنیت ملی شاه عربستان و ترکی فیصل پیدا شده بود که سرانجام به برکناری او انجامیده است. (بازتاب [الف]، ۱۳۸۵) اما واکنشهای عربستان را می توان در چارچوب دخالتهای آن کشور در بحرانهای منطقه برای رویارویی با نفوذ ایران بررسی کرد:

عراق: هنگامی که دولت شیعی عراق برپا شد، ریاض حتی يك نامه هم برای دولتمردان تازه عراق نفرستاد... همچنین دولت عربستان اعلام کرد که وام و کمکهای اقتصادی در اختیار دولت عراق نخواهد گذاشت. (Cochran, 2007) بدین سان، رفتار غیردوستانه ریاض با دولت شیعی ابراهیم جعفری از همان آغاز روشن شده بود. از سوی دیگر، ریاض برای اثرگذاری بر دگرگونیهای عراق یا به گفته ای کاهش نفوذ منطقه ای ایران، از گروههای سنی شورشی پشتیبانی کرد. برای نمونه، کارگزاران عربستان در اکتبر ۲۰۰۶ از حارث الضاری، رهبر هیأت المسلمین عراق (از گروههای سنی مخالف دولت) که گفته می شود با تروریستها و ستیزه جویان پیوند دارد، به گرمی استقبال کردند و

○ افزایش قدرت شیعیان در عراق ممکن است شیعیان عربستان را برای گرفتن سهم خود از قدرت سیاسی برانگیزد. در عربستان بیشتر شیعیان دوازده امامی در استان خاوری آن کشور بویژه در احساء و القطیف و شیعیان زیدی نیز در پیرامون مکه زندگی می کنند که بی گمان آل سعود تمایلی به افزایش سهم آنان در قدرت سیاسی ندارد. پس ستیز عربستان با دولت شیعی در عراق از ملاحظاتی درباره شیعیان آن کشور نیز مایه می گیرد.

گرفتن بیروت همانند حمله به پایتخت عربستان خواهد بود. (Seal, 2007) این گفته‌ها که گونه‌ای درخواست کمک از ایران برای از میان بردن بحران لبنان و جلوگیری از گسترش بحران به سراسر منطقه بود، از سوی تهران پذیرفته شد زیرا دولت با وجود رقابت، گرایش به افزایش بحرانهای منطقه‌ای ندارد.

پس از کاهش شدت بحران سیاسی در لبنان، سید حسن نصرا... و سنیوره به حل و فصل مسالمت‌آمیز بحران ابراز تمایل کردند. شایعاتی هست مبنی بر اینکه پادشاه عربستان از گروههای مخالف لبنانی خواسته است نشستی در طائف، یعنی همان جایی که برای تقسیم قدرت در جریان درگیریهای ۱۹۸۹ تلاش شده بود، داشته باشند. (Seal, 2007) بدین سان ریاض می‌کوشد تا با فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای حل و فصل بحرانهای خاورمیانه جایگاه منطقه‌ای خود را بهبود بخشد.

فلسطین: در ۲۶ ژانویه سال گذشته، انتخاباتی برای تعیین اعضای شورای قانونگذاری فلسطین (PLC)

○ عراق مهم‌ترین نمود مهندسی خاورمیانه از سوی نومحافظه‌کاران آمریکا است و شکست در عراق برای آنها هزینه‌های سنگین دارد؛ بویژه که اعتبار و پرستیژ بین‌المللی آمریکا سخت به چالش کشیده خواهد شد. در صورت پشتیبانی عربستان از سنیهای عراق دامنه حملات تروریستی و بحرانهای فرقه‌ای در این کشور گسترش خواهد یافت و واکنش‌گن ناگزیر است در این زمینه بیشتر بیندیشد. کار دیگری که عربستان برای رویارویی با نفوذ منطقه‌ای ایران انجام داده است، شرکت در ائتلاف ضد ایرانی با همراهی ایالات متحده، اسرائیل، اردن و مصر است.

پایتخت عراق رخ داده است. (wikipedia [E], 2007) بدین سان به خوبی روشن می‌شود که این حملات برای فشار آوردن بر دولت عراق و سست کردن آن بوده است.

افزایش قدرت شیعیان در عراق ممکن است شیعیان عربستان را برای گرفتن سهم خود از قدرت سیاسی برانگیزد. در عربستان بیشتر شیعیان دوازده امامی در استان خاوری آن کشور بویژه در احساء و القطیف و شیعیان زیدی نیز در پیرامون مکه زندگی می‌کنند (زراعت پیشه، ۱۳۸۰: ۹۳) که بی‌گمان آل سعود تمایلی به افزایش سهم آنان در قدرت سیاسی ندارد. پس ستیز عربستان با دولت شیعی در عراق از ملاحظاتی درباره شیعیان آن کشور نیز مایه می‌گیرد.

لبنان: گذشته از موضع عربستان در زمینه جنگ سی‌وسه روزه اسرائیل و حزب... که پیش از این به آن پرداختیم، در بحران سیاسی لبنان ریاض راه پشتیبانی از دولت سنیوره را در پیش گرفته است. با بالا گرفتن بحران، عربستان و آمریکا و فرانسه، کمکی ۷/۶ میلیارد دلاری در اختیار سنیوره گذاشتند. (Ignatius, 2007) همه این کارها در راستای پاسداری از دولت سنی و غربگرای سنیوره در برابر گروههای شیعی بویژه حزب... و رهبر آن سید حسن نصرا... است.

در این راستا هنگامی که علی لاریجانی، دبیر شورای عالی امنیت ملی ایران در سفر به عربستان، از کارگزاران آن کشور خواست از آمریکا بخواهند که حجم تبلیغات منفی بر ضد ایران در مورد پرونده هسته‌ای را کاهش دهند، آنها در برابر او خواستند ایران همپیمانان خود در لبنان را زیر فشار بگذارد که با حکومت مورد پشتیبانی آمریکا همکاری کنند و گروههای نظامی شیعی عراقی را مهار کند. (Faramarzi & Abunasr, 2007)

در بحران سیاسی لبنان، هنگامی که ملک عبدالله از سفر به لبنان و دیدار با سنیوره بازمی‌گشت، مشاور امنیت ملی خود (شاهزاده بندر بن سلطان) را به تهران فرستاد که بگوید شرایط بحرانی در لبنان ممکن است سبب گسترش يك جنگ فرقه‌ای تمام عیار در جهان عرب و جهان اسلام شود، و نیز اینکه هر تلاشی از سوی حزب... برای

○ عربستان در رزمایش دریایی با هدف اعلام شده «رویارویی با قاچاق تکنولوژی و تسلیحات موشکی به کشورهای دشمن» که از سوی آمریکا و پاره‌ای از دولت‌های عربی خلیج فارس برگزار شده بود، شرکت کرد. این رزمایش با واکنش تهران روبه‌رو شد زیرا باور بر این است که این ائتلاف با هدف رویارویی با افزایش قدرت منطقه‌ای تهران شکل گرفته است.

فلسطین با شرکت همه گروه‌ها تشکیل شود. بر پایه این سازش، دولت وحدت ملی دربرگیرنده ۲۴ وزیر بود. حماس ۹ وزیر و فتح ۶ وزیر داشتند و دیگر بستها نیز میان سایر گروه‌ها و فراکسیونهای مجلس و افراد مستقل تقسیم می‌شد. (شوشتری، ۱۳۸۵) بر پایه همان سازش پست نخست‌وزیری همچنان در دست اسماعیل هنیه، از اعضای برجسته حماس می‌ماند. بدین سان حضور دیگر گروه‌ها در دولت فلسطینی کابینه را از دست جنبش حماس بیرون می‌آورد. از دید برخی پژوهشگران، دخالت عربستان برای حل و فصل بحران در تشکیلات فلسطینی نشان از تلاش آن دولت برای رویارویی با افزایش نفوذ منطقه‌ای ایران دارد (Murphy, 2007) و ریاض می‌خواهد از راه مشارکت در حل بحرانهای خاورمیانه جایگاه منطقه‌ای خود را باز یابد.

از دیگر واکنش‌های عربستان به افزایش قدرت و اثرگذاری منطقه‌ای ایران، تلاش برای نگهداشتن آمریکا در منطقه بویژه در عراق است. امروزه آمریکا ۱۳۴ هزار نیرو در عراق دارد. (Zakaria, 2006) از دیدگاه ریاض اگر این نیروها از عراق بیرون روند، زمینه برای نفوذ ایران در عراق بیشتر فراهم خواهد شد. وایت از مؤسسه خاورمیانه می‌گوید: سعودیها سخت نگران بیرون رفتن نیروهای آمریکایی از عراق هستند که پیامد آن افزایش نفوذ ایران و

برگزار شد که در آن حماس توانست بیشترین آراء را به دست آورد و ۷۴ کرسی از ۱۳۲ کرسی را در شورادر اختیار گیرد. در این انتخابات فلسطینیان از نقاط گوناگون مانند نوار غزه، ساحل غربی رود اردن و بخش خاوری تل‌آویو شرکت داشتند... تا پیش از این انتخابات بیشتر نمایندگان در شورای قانونگذاری از جنبش فتح بودند. (wikipedia [F], 2007) با توجه به اینکه مواضع حماس و دولت ایران در مورد اسرائیل کمابیش یکسان است، زمینه برای گسترش همکاریها بیشتر فراهم شده و از همین رو ریاض نگران افزایش نقش و اثرگذاری ایران در بحران خاورمیانه است.

پس از به قدرت رسیدن حماس، کشورهای غربی از پذیرش آن دولت خودداری کردند و چون حماس را گروهی تروریستی می‌شناختند از کمک به آن سر باز زدند. کاندولیزا رایس وزیر خارجه آمریکا در این زمینه گفت: یک حزب نمی‌تواند یک پا در سیاست و پای دیگر در تروریسم داشته باشد، (Wilson, 2007). آمریکاییان گفتند حماس باید شروط سه‌گانه (به رسمیت شناختن اسرائیل، دست کشیدن از مبارزه و پایبند بودن به توافقات پیشین) را بپذیرد تا رفتارشان در برابر دولت تازه فلسطینی دگرگون شود که البته همه این شرطها از سوی حماس رد شد. (شوشتری، ۱۳۸۵) افزون بر آن، اسرائیل نیز ۵۵۰ میلیون دلار از درآمدهای مالیاتی دولت فلسطینی را توقیف کرد تا فشار بر حماس افزایش یابد و بدین سان حماس دچار بحران مالی شد (Rishmawi, 2007) و در چنین شرایطی بیش از پیش به کمکهای مالی نیازمند. از دید آگاهان سیاسی، آنچه ریاض (و نیز کشورهای غربی و اسرائیل) را نگران ساخته است تمایل دولت حماس به گرفتن کمک مالی از ایران است. (Faramarzi & Abunasr, 2007) در همین راستا ۱۰۱ ایران کمکی ۲۵۰ میلیون دلاری در اختیار حماس گذاشت.

با بالا گرفتن تنش و بحران در روابط حماس و فتح و زودخوردگی اعضای دو جنبش، هر دو سو سرانجام به حل مسالمت‌آمیز اختلافها گرایش نشان دادند و در نشست در مکه، توافق کردند که دولت وحدت ملی

هزینه‌های سنگین دارد؛ بویژه که اعتبار و پرستیژ بین‌المللی آمریکا سخت به چالش کشیده خواهد شد. در صورت پشتیبانی عربستان از سنی‌های عراق دامنه حملات تروریستی و بحرانهای فرقه‌ای در این کشور گسترش خواهد یافت و واشنگتن ناگزیر است در این زمینه بیشتر بیندیشد.

کار دیگری که عربستان برای رویارویی با نفوذ منطقه‌ای ایران انجام داده است، شرکت در ائتلاف ضد ایرانی با همراهی ایالات متحده، اسرائیل، اردن و مصر است. گری سیک می‌گوید «یک استراتژی مبتنی بر اتحاد غیررسمی ایالات متحده آمریکا، اسرائیل و اعراب بر ضد ایران پامی گیرد.» (Sick, 2007) او که بنیانگذار و مدیر «پروژه خلیج فارس ۲۰۰۰» (Persian Gulf 2000 Project) برای بررسی فراگیر درباره همه کشورهای حوزه خلیج فارس بوده است، در گفت‌وگو با برنارد گورتزمن (Bernard Gwertzman) از شورای روابط خارجی آمریکا گفته است: اتحاد غیررسمی میان آمریکا، اسرائیل و اعراب سنی نه یک سیاست بلکه یک استراتژی است. . . . این استراتژی برای آنها مزئیتهایی دارد. از یک سو سه کشور عربی - عربستان، مصر و اردن - از افزایش قدرت ایران و شیعیان در منطقه خاورمیانه نگرانند؛ و از سوی دیگر اسرائیل نگرانیهای بسیار در مورد ایران دارد که تاکنون درخواستی برای برقراری رابطه با اسرائیل و ایالات متحده مطرح نکرده است. (Sick, ibid)

از این رو کاندولیزا رایس در هفته پایانی ژانویه ۲۰۰۷ چارچوب تازه‌ای کسه آنرا «صف آرایی دوباره» (Realignment) دولتهای خاورمیانه برای مهار کردن ایران و نمایندگان و پشتیبانان مسلمان رادیکال آن می‌خواند، به گونه‌ای کوتاه‌طراحی کرد. . . . او گفت: صف آرایی دوباره نیروها در خاورمیانه با تلاشهای آمریکا برای ایجاد صلح میان اعراب و اسرائیل پیوند خورده است. او هر دو سورا تشویق کرد که واپسین موضوعات باقی مانده (Final-Status Issues) مانند مرزها، وضع اورشلیم و حقوق فلسطینیان تبعیدی برای بازگشت به

○ تهران نیز گرایش به بالا گرفتن بحرانها در خاورمیانه ندارد و از احتمال گسترش آنها به سراسر منطقه نگران است. تهران بویژه می‌کوشد رقابتهای منطقه‌ای اش با اعراب زمینه‌ساز بهره‌برداری اسرائیل و آمریکا نشود و از همین رو دست به تلاشهای خیر خواهانه گوناگون با هدف بهبود چهره ایران در میان سنیان زده است. برای نمونه، اختصاص دادن مبالغی برای ساختن مساجد سنیان و کاهش تبلیغات بحث‌انگیز از این گونه موارد است.

یک آمریکای خسته از جنگ خواهد بود؛ چیزی که تمایل آمریکا به درگیریها و حضور پویای واشنگتن را محدودتر می‌کند. (Murphy, 2007) به راستی ریاض نمی‌خواهد سطح رقابتهای آن کشور و ایران بر اثر رویدادهای عراق افزایش یابد و به دشمنی بینجامد، بلکه می‌کوشد با بهره‌گیری از آمریکا نفوذ ایران را در عراق محدود کنند. در همین راستا در دیدار ملک عبدالله و دیک چنی معاون رئیس‌جمهوری آمریکا در ۲۵ نوامبر ۲۰۰۶، ملک عبدالله تهدید کرد که چنانچه آمریکا نیروهایش را از منطقه بیرون ببرد، کشورش به پشتیبانی از اقلیت سنی عراق می‌پردازد. (wikipedia [E], 2007) این درحالی است که دولت بوش برای بیرون رفتن از عراق از سوی کنگره زیر کنترل دموکراتها و گروههای گوناگونی از آمریکایی‌ها زیر فشار است. گفتنی است که مدتها پیش «نواف العبید» از مشاوران دولت عربستان از طرح این کشور برای کمک به سنیهای عراق در صورت بیرون رفتن نیروهای آمریکایی از آن کشور خبر داده بود که بی‌درنگ از دولت اخراج شد. (بازتاب [الف]، ۱۳۸۵)

عراق مهمترین نمود مهندسی خاورمیانه از سوی نومحافظه کاران آمریکا است و شکست در عراق برای آنها

واشننگتن را در دستیابی به یک روش دیپلماتیک برای حل مسئله هسته‌ای ناتوان می‌کند». این گونه نظرها در سخنان سیاستمداران دیگر کشورها نیز نمود یافت. (Cobban, 2007) آنچه عربستان را بیش از پیش نگران کرده است، واکنش ایران به پشتیبانی ریاض از سیاستهای واشنگتن در مورد برنامه اتمی ایران است؛ بویژه که این واکنش ممکن است به صورت حمله نظامی ایران به منافع عربستان باشد.

از سوی دیگر تهران نیز گرایش به بالا گرفتن بحرانها در خاورمیانه ندارد و از احتمال گسترش آنها به سراسر منطقه نگران است. تهران بویژه می‌کوشد رقابت‌های منطقه‌ای اش با اعراب زمینه‌ساز بهره‌برداری اسرائیل و آمریکا نشود و از همین رو دست به تلاشهای خیرخواهانه گوناگون با هدف بهبود چهره ایران در میان سنیان زده است. برای نمونه، اختصاص دادن مبالغی برای ساختن مساجد سنیان و کاهش تبلیغات بحث‌انگیز از این گونه موارد است. (Yasin, 2007) در کنفرانس وحدت اسلامی که در فروردین امسال در تهران برگزار شد، ایران کوشید با مطرح کردن تاکتیکهای تفرقه‌افکنانه غرب

○ از دیگر واکنشهای عربستان به افزایش قدرت و اثرگذاری منطقه‌ای ایران، تلاش برای نگهداشتن آمریکا در منطقه بویژه در عراق است. امروزه آمریکا ۱۳۴ هزار نیرو در عراق دارد. از دیدگاه ریاض اگر این نیروها از عراق بیرون روند، زمینه برای نفوذ ایران در عراق بیشتر فراهم خواهد شد. وایت از مؤسسه خاورمیانه می‌گوید: سعودیها سخت نگران بیرون رفتن نیروهای آمریکایی از عراق هستند که پیامد آن افزایش نفوذ ایران و یک آمریکای خسته از جنگ خواهد بود.

سرزمینشان را - پیش از آنکه گفت‌وگوهای نقشه‌راه به بن‌بست برسد - پیگیری کنند. (Ignatius, 2007) در همین راستا شایعاتی درباره دیدار برخی از سران عربستان مانند ترکی فیصل با برخی از یهودیان چپ‌گرا در واشنگتن (Kriger, 2007) یا حتی بندر بن سلطان با برخی از اعضای دولت المورت (Sick, 2007) به گوش رسیده است.

عربستان در استراتژی مهار منطقه‌ای آمریکا بر ضد ایران جایگاهی ویژه دارد. در همان ماه ژانویه که رایس استراتژی صف‌آرایی دوباره نیروها را مطرح کرد، سفری به عربستان داشت. رابرت گیتس وزیر دفاع آمریکا نیز در همان ماه به عربستان سفر کرد. (آفتاب، ۱۳۸۵، ۱) بی‌گمان این سفرها با هدف آماده کردن عربستان برای شرکت در ائتلاف ضد ایرانی انجام شده است. در چارچوب همین تلاشها، عربستان در رزمایش دریایی با هدف اعلام شده «رویارویی با قاچاق تکنولوژی و تسلیحات موشکی به کشورهای دشمن» که از سوی آمریکا و پاره‌ای از دولتهای عربی خلیج فارس برگزار شده بود، شرکت کرد. این رزمایش با واکنش تهران روبه‌رو شد زیرا باور بر این است که این ائتلاف با هدف رویارویی با افزایش قدرت منطقه‌ای تهران شکل گرفته است.

هر چند عربستان برای رویارویی با جهش استراتژیک و نفوذ منطقه‌ای ایران دست به تاکتیکهای گوناگون زده است، ولی بی‌گمان نمی‌خواهد چالش و تنش در روابطش با ایران افزایش یابد. این کشور از جهت گسترش دامنه بحرانها در خاورمیانه و در غلتیدن تمام منطقه به بی‌ثباتی بسیار نگران است. برای نمونه، هنگامی که سخنانی درباره حمله ایالات متحده به تأسیسات اتمی ایران در محافل سیاسی و خبری بر سر زبانها افتاد، ملک عبدالله، آشکارا اعلام کرد که عربستان در صورت رویارویی آمریکا با ایران از آمریکا پشتیبانی نخواهد کرد. (Seal, 2007) یکی دیگر از کارگزاران دولت عربستان گفت که «حمله ایالات متحده به ایران بدبختی بزرگی برای تمام منطقه است و

کشور را تشکیل می‌دهند (wikipedia [H], 2007)

منابع فارسی:

- احمدی، حمید (۱۳۷۷) «طالبان: ریشه‌ها، علل ظهور و عوامل رشد». اطلاعات سیاسی - اقتصادی. ش ۱۳۲-۱۳۱.

- بازتاب [الف] (۱۳۸۵)، «ایران محور تغییرات در هیأت حاکمه سعودی». در:

www.baztab.com. ۵۶۴۰۳: کد خبر: ۱۳۸۵/۱۰/۵]

- بازتاب [ب]، (۱۳۸۵) «وحشت و هابیتون از ستاره‌های ونوس ایران». در:

www. Baztab.com/ 56320

- بوید، آندره (۱۳۸۰) اطلس روابط بین الملل. ترجمه حسین حمیدی نیا. تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات.

- خبرگزاری جمهوری اسلامی (۱۳۸۵) «اخبار ساعت ۱۳ شبکه خبر». (۱۳۸۵/۱۲/۲۷)

- اعتماد، (۲۹ آبان ۱۳۸۵)

- آفتاب، ریاض: کانون ریزنیهای دیپلماتیک و منطقه‌ای (۱۳۸۵/۱۰/۲۵)

- زراعت پیشه، نجف (۱۳۸۴) برآورد استراتژیک عربستان سعودی. تهران. مؤسسه فرهنگی، هنری و تحقیقاتی ابرار معاصر تهران.

- ساجدی، سید محی‌الدین (۱۳۸۵) بعد از قانا. همشهری دیپلماتیک، س ۱ ش ۵، (نیمه مرداد ۸۵)

- شوشتری، مهدی (۱۳۸۵) پیروزیهای بزرگ، همشهری دیپلماتیک، س ۱ ش ۱۲، (نیمه اسفند ۸۵)

- فقیهی، علی اصغر (۱۳۶۶) و هابیت. تهران: صبا.

- قادری، حاتم (۱۳۸۰) اندیشه‌های سیاسی در اسلام و ایران. تهران: سمت.

- نصری مشگینی، قدیر (۱۳۷۷) «استیلای طالبان بر افغانستان و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران». اطلاعات سیاسی - اقتصادی. ش ۱۳۳-۱۳۴.

- نصر، ولی (۱۳۸۵) «هراس آمریکا از محور شیعی» ترجمه خبرگزاری آفتاب. در:

www.aftabnews.com (کد مطلب: ۵۵۴۲۲)

منابع لاتین:

- Al- Hayat (2004) "Greater Middle East Partnership" Working Paper. at:

www.meib.org/documentfile/040213.htm

- Cobban, Helena. (2007) "Sunni Arab View of U.S-Iran Tension". at:

برای جلوگیری از بیداری اسلامی، از شکل‌گیری چنین زمینه‌ای که سبب بهره‌برداری اسرائیل و آمریکا می‌شود خودداری کند. همچنین نام‌گذاری سال ۱۳۸۶ با عنوان سال وحدت ملی و انسجام اسلامی از سوی رهبری ایران نیز به این سیاست نظر دارد.

نتیجه‌گیری:

دگرگونیها در سالهای آغازین سده بیست و یکم در خاورمیانه به افزایش قدرت منطقه‌ای ایران انجامیده و نگرانیهایی برای عربستان به بار آورده است. با توجه به فضای رئالیستی حاکم بر روابط کشورهای منطقه، ریاض می‌کوشد با حل و فصل بحرانها و مسائل منطقه جایگاه خود را بهبود بخشد و در چارچوب ائتلافهای سیاسی و استراتژیک برضد ایران از قدرت منطقه‌ای ایران بکاهد. از این رو، کشورهای منطقه در حال بازسازی موازنه نیروها و شکل‌دهی به اتحادها و ائتلافها پس از عراق صدام هستند. خاورمیانه شاهد دوران مهم دیگری در زمینه ائتلاف‌سازها و دسته‌بندیها است. در این پروسه، عربستان همچنان جایگاهی ویژه دارد.

نمودار پراکندگی شیعیان و سنیها در کشورهای شیعه‌نشین

جمعیت (میلیون نفر)	نسبت شیعیان به جمعیت	نسبت سنیها به جمعیت	کشور
۷۰	٪۸۹	٪۱۰	ایران
۲۷	٪۶۳	٪۳۴	عراق
۳/۸	٪۳۸	٪۲۳	لبنان
۲۴	٪۱۰	٪۹۰	عربستان
۰/۷	٪۷۰ مسلمانان	٪۳۰ مسلمانان	بحرین
۱۹/۵	٪۱۵	٪۷۴	سوریه
۲/۸	کمتر از ٪۱	٪۹۸	فلسطین

منبع: Chehab, 2007

جمعیت بحرین در ۲۰۰۵، به ۷۲۷ هزار تن رسیده است (wikipedia [G], 2007) که ۷۰ درصد مسلمانان آنرا شیعیان و بقیه را سنیها تشکیل می‌دهند. مسلمانان بر سرهم ۸۰ درصد جمعیت این

- Spiegel, Stiven: "Regional Security and the Levels of Analysis Problem", in: Maoz, Zeev. Landau, Emily. Malz, Tamara (eds), (2004) **Bulding Regional Security in the Middle East: International, Regional and Domestic Influences**, London, Frank Cass.
- Wikipedia [A]. (2006). "Invation of Afghanistan". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_invasion_of_Afghanistan.
- Wikipedia [B]. (2006). "Invation of Iraq". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/2003_invasion_of_Iraq.
- Wikipedia [A], (2007) "Politics in Iraq". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/politics_in_Iraq.
- Wikipedia [B], (2007) "United Iraqi Alliance" at:
http://en.wikipedia.org/wiki/united_iraqi_alliance.
- wikipedia [C], (2007) "Election in Bahrain". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/election_in_bahrain.
- Wikipedia [D] (2007) "Present Lebanon Political Crisi". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/2006_present_political_crisis.
- wikipedia [E] "Civil War in Iraq". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/civil_war_in_iraq.
- wikipedia [F], (2007) "Palestinian Legislative Election". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/palestinian_legislative_election.
- wikipedia[G], (2007). "List of Countries by Population". at:
http://en.wikipedia.org/wiki/list_of_countries_by_population.
- wikipedia [H], (2007) "Bahrain". at:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Bahrain>.
- Wilson, Scott (2006) "hamas Sweeps Palestinian Election, Complicating Peace Effects in Middle East". at:
www.washingtonpost.com [January 27, 2006]
- Yasin, Kammal. Nazar (2007) "Fear of Isolation Prompts Iranian SHIAS to Reach Out to Sunnis". at:
www.euroasianet.org/departments/insight/articles/eav020707b.shtml
- Zakaria, Tabassum (2006) "Bush Making Good progress on New Iraq Plan". at:
www.reuters.com/news/newschannel.aspx?type=topnews. [December 28, 2006]
- <http://news.yahoo.com/s/csm/20070208/cm-csm/ycobban08>.
- Cochran, Androw (2007) "Saudi Arrests for Iraqi Terrorist Financing. Break Through or Show Affests?" at:
<http://counterterrorismblog.org/mt/pings.cgi/3613>
- Finds, Poll. lob, Jim (2007) "Arrab Less Worried About Iran". at:
www.antiwar.com/lobe/articleid=10494
- Famarzi, Scheherezade. Abunaser, Donna (2007) "Rivals Iran and Saudi Arabia Now in Talk Ted fuse Regional Tentions". at:
[www.canada.com/motrealgazette/news/...](http://www.canada.com/motrealgazette/news/)
- Faxnews, (2005) "Saudi Ambassador: Iraq invation Helped Spread Terrorism". at:
www.faxnews.com/printer_friendly_story/0,3566,178188,00.html [12,8. 2005]
- Fisk, Robert (2007) "Civil War in Lebanon". at:
www.news.independent.co.uk/world/fisk/article2004230.ece- 24 Mar 2007
- Ignatius, David (2007) "Rice's Strategic Reset". at:
[www.washingtonpost.com/wp-dyn/...](http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/)
- Murphy, Dan (2007) "Saudi Step up in the Middle East." at:
<http://csmonitor.com/2007/0207/p01s03-wome.html>.
- Maoz, Zeev: "Domestic Politics of Regional Security". in: Maoz, Zeev. Landau, Emily. Malz, Tamara (eds), (2004) **Bulding Regional Security in the Middle East: International, Regional and Domestic Influences**, London, Frank Cass.
- Nye, Joseph (2000) **Understanding International Conflict**. New York: Longman.
- Rishmawi, George (2007) "Palistinian Waiting a Fatah and Hamas Meeting in Makkah. at:
www.imemc.org/article/46899.
- Rougier, Bernard (2007) "Sunni - Shia Rivalry", at:
<http://www.middle-east-online.com/english?id=19195>.
- Seal, Patrick (2007) "Dengerous time for the Middle East". at:
<http://arshive.gulfnews.com/articles/07/02/02...> [February 2, 2007]
- Shehab, Zakki (2007) "Sunni v Shia". at:
www.news.statesmsn.com/200701210009
- Sick, Gary, (2007) "Alliance Against Iran". at:
www.cfr.org